

Artikkeli

Seriina Posio^a, Riikka Puhakka^b & Riikka Paloniemi^c

Planetaarinen terveys Lahden kaupunkisuunnittelussa – lähestymistavan operationalisointi lähiluonnon tarkastelussa

Planetary Health in Urban Planning in the City of Lahti – Operationalisation of the Approach in the Context of Nearby Nature

In response to the sustainability crisis, various holistic approaches have emerged. One of these is planetary health, which highlights the interconnectedness between human health and natural systems. In Finland, Lahti is a pioneering city in advancing planetary health. While urban planners play a central role in implementing this approach, there has been little empirical research on its application in cities.

This study examines the implementation of planetary health in urban planning in Lahti, focusing on how the health and well-being benefits of nearby nature especially for young people are considered in land use planning. The data consists of interviews with urban planners.

Based on the results, urban planners perceive nearby nature as an important part of the urban structure. Their appreciation of nature, nature-friendly organizational culture, smooth planning practices, and the recognition of Lahti as a green capital support the preservation of green areas in the city. However, planners, who must constantly seek compromises between conflicting land use interests, recognize that green areas without zoning are at risk of being repurposed. The challenges indicate that systems thinking required in the planetary health approach along with evidence on the health benefits of nature should be better integrated into urban planning.

Keywords: urban planning, urban nature, planetary health, well-being

^a Bio- ja ympäristötieteellinen tiedekunta, Helsingin yliopisto, seriina.posio@gmail.com

^b Bio- ja ympäristötieteellinen tiedekunta, Helsingin yliopisto & Hyvinvointiyksikkö, LAB-ammattikorkeakoulu

^c Yhteiskunnan muutos -yksikkö, Suomen ympäristökeskus (Syke)

Johdanto

Ihmisen toiminnan aiheuttama luonnon monimuotoisuuden köyhtyminen jatkuu niin globaalisti (Richardson ym. 2023) kuin Suomessakin (Kangas ym. 2023). Luontokatoa tapahtuu myös meissä ihmisissä: kiihtyvän kaupungistumisen myötä yksinkertaistuneet elinympäristömme ja elintapamme yksipuolistavat mikrobistoamme ja heikentävät immuunisäätylämme, mikä sairastuttaa meitä eri tavoin (esim. Haahtela 2019). Yhä useampi kärsii kroonisista sairauksista, kuten astmasta ja allergioista, diabeteksestä, tulehduksellisista suolistosairauksista, neurologisista sairauksista, mielenterveyden häiriöistä sekä liiallisen paikallaanolon terveyshaitoista.

Ihmisen ja muun luonnon terveyden yhteenkietoutumista havainnollistetaan planeetaarisen terveyden (*planetary health*) käsitteellä. Systeemiseen ajatteluun perustuva käsite korostaa yhtäältä ihmisen toiminnan paikallisia ja globaaleja vaikutuksia luontoympäristöihin sekä toisaalta ihmisen terveyden ja hyvinvoinnin riippuvuutta luonnonjärjestelmien toiminnasta (Whitmee ym. 2015).

Planeetaarisen terveyden lähestymistapaa voidaan tarkastella eri mittakaavatasoilla – myös paikallisesti kaupunkisuunnittelussa. Kaupunkitasolla tarkasteltaessa ihmisyksilön arjen ja muun luonnon yhteyden positiiviset ulottuvuudet konkretisoituvat alueelliseksi suunnittelukäsitteiksi. Tutkimukset ovat osoittaneet lähiluonnon vahvistavan ihmisten henkistä, fyysistä ja sosiaalista hyvinvointia (Shanahan ym. 2016; Haahtela 2019; Reyes-Riveros ym. 2021). Lähiluonto myös houkuttelee liikkumaan iästä riippumatta (Neuvonen ym. 2022).

Maailman terveysjärjestö on linjannut, ettei kaupunkien asukkaiden terveyttä edistetä enää pelkästään terveydenhuoltojärjestelmiä vahvistamalla vaan varmistamalla laadukkaat kaupunkiympäristöt (WHO 2016a). Maankäytön suunnittelijoilla ja kaavoittajilla nähdäänkin olevan keskeinen rooli planeetaarisen terveyden edistämässä (WHO 2016a; Prior ym. 2018; Halonen ym. 2021). Käyttämällä ”terveyslinssiä” koko suunnitteluprosessin ajan voidaan saavuttaa useita samanaikaisia ympäristön, talouden, terveyden ja sosiaalisen tasa-arvon tavoitteita (WHO 2016b). Tyrväisen ja kollegojen selvityksen mukaan Suomessa voidaan saavuttaa lähiluonnon avulla satojen miljoonien eurojen vuosittainen hyöty pelkästään masennuksen ja tyypin 2 diabeteksen torjunnassa sekä astman lääkehoidossa (Tyrväinen ym. 2024).

Terveellisempien kaupunkien rakentaminen ei kuitenkaan ole suoraviivaista. Suomessakin kiihtyvä kaupungistuminen ja kaupunkirakenteen tiivistyminen vähentävät ja pirstovat viheralueita ja heikentävät kaupunkiluonnon monimuotoisuutta (esim. Mäntysalo ym. 2019). Kaupunkien viheralueet ovat uhattuina etenkin ympäristöissä, joissa kaupunkitila on rajallinen ja asunnoista sekä elinkeinoelämän alueista on pulaa. Samaan aikaan osallistumismahdollisuuksien lisääntyminen ja vuorovaikutteinen suunnittelu tekevät näkyviksi erilaisten sidosryhmien toiveet ja tarpeet (Innes & Booher 2018). Kaupunkisuunnittelussa kohtaavatkin useat ristiriitaiset maankäytön intressit. Kompromissien löytämisestä sekä terveellisten ja kestävien suunnitteluratkaisujen tekemisestä on tullut keskeinen osa kaupunkisuunnittelijoiden ammatillista osaamista (esim. Swann ym. 2019). Henkilöstömäärältään pienemmissä kaupungeissa, kuten Lahdessa, virkahenkilöiden ammattitaito ja asema vallankäyttäjänä korostuvat entisestään (Akkila 2015). Lisäksi suunnittelijoiden henkilökohtainen motivaatio ja sitoutuminen esimerkiksi ympäristönsuojeluun voivat vaikuttaa ammatillisiin päätöksiin (Murtagh ym. 2019).

Tarkastelemme tässä laadullisessa tapaustutkimuksessa, miten Lahden kaupungin maankäytön suunnittelussa ja kaavoituksessa huomioidaan lähiluonto ja sen hyvinvointi- ja terveysvaikutukset etenkin lasten ja nuorten suhteen. Valitsimme Lahden tutkimuskohteeksi, sillä vuoden 2021 Euroopan ympäristöpääkaupungiksi valitulta ja luontopositiivisuutta tavoittelevalta kaupungilta löytyy strateginen tahtotila sekä jo tehtyjä toimenpiteitä lähiluonnon saavutettavuuden edistämiseksi. Lahti on julistautunut planeetaarisen terveyden edelläkävijäkaupungiksi (Lahden kaupunki 2024a). Kaupunki toteuttaa yhdessä

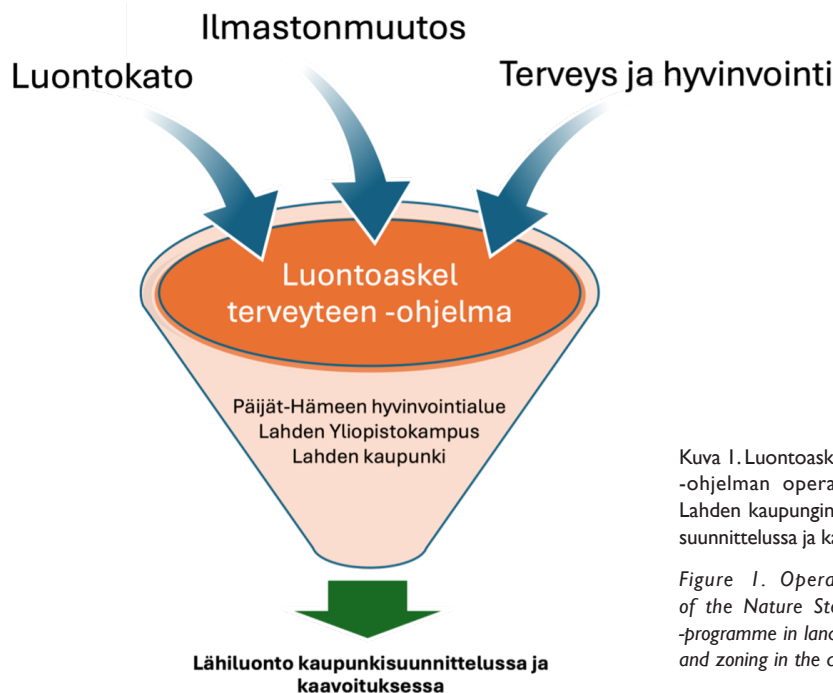
Päijät-Hämeen hyvinvointialueen sekä Lahden Yliopistokampuksen kanssa planetaarisen terveyden käsitteeseen perustuvaa Luontoaskel terveyteen -ohjelmaa. Ohjelman tavoitteena on yhteistyö ihmisten sairauksien, luonnon monimuotoisuuden köyhtymisen ja ilmasto-kriisin ehkäisemiseksi (Hämäläinen ym. 2023). Tutkimuksemme pureutuu siihen, miten Luontoaskel terveyteen -ohjelman tavoitteeksiin asetettu kansansairauksien ehkäiseminen sekä asuinympäristöjen terveellisuuden ja kestävyysparantaminen näyttäytyvät kaupungin operatiivisella tasolla kaupunkisuunnittelijoiden toiminnassa (kuva 1).

Käsitteellinen ja empiirinen viitekehys

Planetaarisen terveyden käsite

Planetaarisen terveyden käsite tavoittelee maailmasta kokonaisvaltaista järjestelmänäkemyksiä, jossa tunnustetaan kaiken maapallon elämän terveyden ja hyvinvoinnin välinen yhteys (Whitmee ym. 2015; Halonen ym. 2021; Grotenfelt-Enegren ym. 2023). Ajattelutapa pyrkii uudistamaan vallitsevia järjestelmiä ja korostaa terveyden, hyvinvoinnin ja turvallisuuden lisäämisen näkökulmia pelkän haittojen vähentämisen sijasta (Pongsiri ym. 2017; Iyer ym. 2021).

Planetaarisen terveyden tutkijat soveltavat järjestelmäajattelun periaatteita ja yhdistävät tietoa ympäristö- ja terveystieteistä (Pongsiri ym. 2017; Iyer ym. 2021). Systeemiajattelussa tarkastellaan kokonaisuuksia niiden osien sijasta ja pyritään ymmärtämään, miten eri osat ovat vuorovaikutuksessa keskenään ja miten ne muodostavat monimutkaisen järjestelmän (Meadows 2008). Sen mukaisesti planetaarisen terveyden kehys yhdistää biologiset, fyysiset ja sosiaaliset järjestelmät sekä useat käynnissä olevat toimet yhden teoreettisen käsitteen alle (Halonen ym. 2021). Näin käsitettä voidaan soveltaa myös esimerkiksi kestävä kehityksen Agenda 2030 -tavoitteiden toteutumisen tarkasteluun (Pongsiri ym. 2019).

Kuva 1. Luontoaskel terveyteen -ohjelman operationalisointi Lahden kaupungin maankäytön suunnittelussa ja kaavoituksessa.

Figure 1. Operationalisation of the Nature Step to Health -programme in land use planning and zoning in the city of Lahti.

Tiedeyhteisö on peräänkuuluttanut pikaisia ja systemaattisia toimia nykyisen kehityskulun pysäyttämiseksi. On tunnustettu, että systeemisen murroksen aikaansaamiseksi tarvitaan poikkitieteellisiä, maailmanlaajuisia, kansallisia ja paikallisia aloitteita ja toimenpiteitä (Halonen ym. 2021) sekä niiden vaikuttavuuden arviointia erilaisin mittarein (Pongsiri ym. 2019). Tämän kaltaisen yhteistyön onnistuminen edellyttää siltoja tutkitun tiedon ja poliittisen päätöksenteon välille (Whitmee ym. 2015). Kaupunkisuunnittelu voi tukea systeemistä murrosta integroimalla tieteen osaksi päätöksentekoa ja suunnittelujärjestelmää.

Asukkaiden terveys ja hyvinvointi osana kaupunkisuunnittelua

Nykyisin jo yli puolet maailman väestöstä asuu kaupungeissa, ja Yhdistyneiden kansakuntien arvioissa osuuden on ennustettu nousevan lähes 70 prosenttiin vuoteen 2050 mennessä (United Nations 2019). Kaupunkien viheralueiden tarjoamat ekosysteemipalvelut edistävät ihmisten terveyttä ja viihtyvyyttä sekä tukevat kestävästä kaupunki- ja aluekehitystä. Kiihtyvä ja hallitsematon kaupungistuminen saattaa kuitenkin uhata urbaaneja ekosysteemejä ja johtaa siihen, että viheralueet ja niiden tuottamat ekosysteemipalvelut jakautuvat epätasaisesti – ja epäoikeudenmukaisesti – eri kaupunginosien välillä (Chen ym. 2024).

Asukkaiden hyvinvoinnin edistäminen on Suomessa asetettu kuntien lakisääteiseksi tehtäväksi. Kuntalain (410/2015) mukaan kuntien tulee myös edistää alueensa elinvoimaa sekä järjestää asukkailleen palvelut taloudellisesti, sosiaalisesti ja ympäristöllisesti kestäväällä tavalla. Alueidenkäyttölain (132/1999, maankäyttö- ja rakennuslaki 31.12.2024 asti) sekä rakentamislain (751/2023) mukaan alueiden käyttöä ja rakentamista on suunniteltava niin, että ne edistävät ihmisten terveellistä elinympäristöä ja ehkäisevät terveydelle haitallisia vaikutuksia. Nykyisellään laki myös velvoittaa, että yleiskaavaa ja asemakaavaa laadittaessa tulee ottaa huomioon virkistykseen soveltuvien alueiden riittävyys. Lisäksi asukkaille terveellisen, viihtyisän, virikkeitä antavan ja luonnontaloudellisesti kestävän elinympäristön turvaaminen on kuntien ympäristönsuojelua säätelevän hallintolain mukaan kuntien tehtävä (Laki kuntien ympäristönsuojelun hallinnosta 64/1986). Hyvinvointia edistäviä toimia tehdäänkin kunnan kaikilla sektoreilla yhteistyössä paikallisten ja alueellisten toimijoiden, kuten hyvinvointialueiden, kanssa.

Planetaarisen terveyden edistämiseksi on ehdotettu, että rakennetun ympäristön interventoiden tulisi siirtyä ekologisesta kestävydestä kohti suunnittelutoimia, jotka ovat terveellisiä sekä ihmisille että planeetalle (Prior ym. 2018; Halonen ym. 2021). Samalla tutkimustieto luonnon terveys- ja hyvinvointihyödyistä tulisi ottaa entistä vahvemmin ja kokonaisvaltaisemmin mukaan alueelliseen ja paikalliseen maankäytön suunnitteluun ja päätöksentekoon. Ympäristön, talouden, terveyden ja sosiaalisen tasa-arvon tavoitteiden saavuttamiseksi samanaikaisesti tarvitaan eri alojen, kuten terveydenhuolto-, ympäristö-, liikenne- ja energiasektorien sekä maankäytön suunnittelun yhteistyötä, joka edellyttää toiminnan paikallista ja alueellista koordinoitua (Halonen ym. 2021).

Kansanterveysnäkökohtien sisällyttäminen kaupunkisuunnitteluun voi tarkoittaa kaupunkikehityksen ja maankäytön suunnittelun systemaattista terveysvaikutusten arviointia (Lee ym. 2015; Pongsiri ym. 2017). Suositeltavaa on, että irrallisista arviointinäkökulmista siirrytään kohti kokonaisvaikuttavuuden arviointiviitekehystä, jossa tarkastellaan ekologisia, sosiaalisia ja taloudellisia hyvinvoinnin ulottuvuuksia (Rönkkö ym. 2024). Suomessa laki velvoittaa arvioimaan kaavan toteuttamisen ympäristövaikutukset, mukaan lukien yhdyskuntataloudelliset, sosiaaliset ja kulttuuriset vaikutukset, mutta arvioiden toteutustapaa ei ole erikseen säädetty. Kansainvälisesti on testattu viheralueiden osallistavan suunnittelun lähestymistapaa, joka pyrkii yhdistämään asukkaiden osallistamisen, viheralueiden terveys- ja -haitat sekä kaupunkisuunnittelun visualisoinnin ja karttapohjaisten työkalujen käytön (Oosterbroek ym. 2024). Ehdotettu lähestymistapa on osoittautunut tehokkaaksi tukemaan osallistavaa kaupunkien viheralueiden suunnitteluprosessia sekä parantamaan asukkaiden terveyttä.

Tiivis kaupunkirakenne edistää kestäväää ja fyysisesti aktiivista liikkumista, mikä puolestaan vähentää hiilidioksidipäästöjä (WHO 2016a; Sarkar ym. 2017). Kaupunkien tiivistymistä onkin usein perusteltu myönteisillä ympäristövaikutuksilla. Toisaalta kaupunkien luontoympäristöjen myönteiset vaikutukset asukkaiden fyysiseen ja henkiseen terveyteen (esim. Reyes-Riveros ym. 2021) sekä ilmastonmuutoksen ehkäisemiseen ja muutokseen sopeutumiseen (Lwasa ym. 2022) tunnustetaan yhä paremmin. Kaupunkien tulisikin löytää tasapaino tiiviin kaupunkirakenteen tarjoamien hyötyjen sekä luonnonläheisyyden ja luonnosta saatavien hyvinvointihyötyjen samanaikaiseksi mahdollistamiseksi. Tämän on katsottu tarkoittavan esimerkiksi laadukkaiden ja monimuotoisten viheralueiden säilyttämistä rakennusten välillä tiheästi asutuilla alueilla. (Barboza ym. 2023; McDonald ym. 2023.) Luonnonläheisyyden tukemiseksi on kehitetty erilaisia suunnittelutyökaluja, kuten viherkerroin, joka on käytössä Suomen suurimmissa kaupungeissa (Ariluoma & Hautamäki 2020).

Lähiluonnon merkitys

Lähiluonnon käsitteellä viitataan erityisesti kaupunkilaisten asuinalueilla sijaitseviin viheralueisiin (Malinen ym. 2020). Viheralueella tarkoitetaan osittain tai kokonaan kasvipeitteistä aluetta, jossa maaperä on osin tai kokonaan päällystämättä (ViherKARA-verkosto 2013). Maailman terveysjärjestö on esittänyt viheralueiden saavutettavuuden maksimietäisyydeksi 300 metriä kotoa lineaarisesti mitattuna. Lisäksi tarpeeksi laadukkaan viheralueen koon tulisi olla vähintään 0,5 hehtaaria. (WHO 2017.) Myös tätä pienemmät luontoalueet voivat olla erityisesti kaupunkiympäristössä tärkeitä varsinkin, jos ne kytkeytyvät ulkoilureitteihin tai reittien kautta muihin alueisiin (Söderman ym. 2012). Kaupunkisuunnittelun työkaluksi on esitetty 3–30–300 mallia, jonka mukaan jokaisen asunnon ikkunasta tulisi näkyä vähintään kolme puuta, asuinalueiden puuston latvuspeitteisyyden tulisi olla vähintään 30 prosenttia ja jokaisella asukkaalla tulisi olla korkeintaan 300 metrin matka viheralueelle (Konijnendijk 2022).

Tutkimusten perusteella viheralueiden läheisyys lisää niiden käyttöastetta (Pyky ym. 2019). Käyttöön vaikuttavat myös muun muassa viher- ja vesialueiden koko, reitit, niiden virkistyspalvelut, alueiden turvallisuus ja myös se, millaiseksi viheralueiden saavutettavuus koetaan (Endalew Terefe & Hou 2024). Suomessa lähivirkistyskerroista noin 30 prosenttia kohdistuu lähiluontoon enintään 300 metrin päähän kotoa ja noin 85 prosenttia enintään kymmenen kilometrin päähän kotoa (Neuvonen ym. 2022). Kaupunkiseutujen asukkaista 90 prosenttia asuu korkeintaan 300 metrin etäisyydellä viheralueista (Viinikka ym. 2023). Etäisyys laadultaan erilaisiin viheralueisiin kuitenkin vaihtelee. Eri Euroopan pääkaupungeissa hyväosaiset asuinalueet sijaitsevat lähempänä laajoja viheralueita ja metsiä, kun taas heikompiosaiset asuinalueet sijaitsevat lähempänä virkistyspalveluita ja reittejä sisältäviä viheralueita (Vierikko ym. 2020).

Tutkimustieto luonnon hyvinvointi- ja terveysvaikutuksista sekä ekosysteemipalveluiden merkityksestä on vaikuttanut siihen, että luonnon monimuotoisuus nähdään yhä laajemmin kuntien vetovoimaa ja elinvoimaisuutta kasvattavana tekijänä. Suomen ympäristökeskuksen teettämän kyselyn perusteella kunnissa on halua ja kiinnostusta toimia luonnon monimuotoisuuden puolesta, koska toimien koetaan hyödyttävän alueita etenkin virkistysarvon ja virkistyskäyttömahdollisuuksien parantumisen kautta (Lumiaro ym. 2020). Kaupunkien viheralueiden tarjonnalla on suuri merkitys asumisviihtyvyyteen, sillä asukkaiden lempipaikat sijaitsevat useimmiten metsä- ja luontokohteissa (Tyrväinen ym. 2007). Asukkaiden havainnot, kokemukset ja osallistuminen ovat tärkeitä kaupunkiluontoa koskevassa suunnittelussa (Rajaniemi ym. tulossa).

Lähiluonnon tarjonta kaikkialla kaupungissa on erityisen tärkeää lapsille, sillä lasten elinpiiri on yleensä pienempi kuin aikuisten ja varsinkin lapset hyötyvät luonnon hyvinvointi- ja terveyshyödyistä (Engemann ym. 2019; Haahtela 2019). Lasten ja nuorten vapaa-aikatutkimuksen perusteella 90 prosenttia suomalaislapsista ja -nuorista liikkuu luonnossa; esimerkiksi lähimetsät ja vesiympäristöt kuuluvat suosituimpiin vapaa-ajan vieton ympäristöihin (Puhakka ym. 2023). Helposti saavutettavien lähiluontokohteiden säilyttämisen merkitystä korostaa luonnossa liikkumisen yhteys sosioekonomiseen asemaan. Lahtelaisille yläkoululaisille tehdyn tutkimuksen mukaan luontoympäristöissä viettävät muita useammin aikaa koulutettujen ja hyvin toimeentulevien vanhempien lapset sekä kantaväestöön kuuluvat (Kaipainen 2021; Puhakka ym. 2021).

Lahden kaupungin maankäytön suunnittelu

Noin 120 000 asukkaan Lahti on Suomen yhdeksänneksi suurin kaupunki. Euroopan komissio valitsi Lahden vuoden 2021 Euroopan ympäristöpääkaupungiksi ja listasi kaupungin vuonna 2022 Euroopan sadan edelläkävijäkaupungin joukkoon: nämä kaupungit kehittävät ja pilotoivat ilmastoneutraaleja ja älykkäitä toimenpiteitä sekä toimivat esimerkiksi muille eurooppalaisille kaupungeille (European Commission 2022).

Lahden kaupunki (2023a) on asettanut uusimmassa strategiassaan visioksi olla Suomen johtava ympäristökaupunki, jonka edelläkävijyys tuo asukkaille hyvinvointia ja yrityksille menestystä. Lahden kaupungin (2022a) hyvinvointisuunnitelmassa puolestaan linjataan, että hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistäminen tapahtuu kaupungin eri palvelualueiden yhteistyöllä, ja myös elinympäristöillä on tässä keskeinen rooli. Ympäristö- ja hyvinvointitavoitteet yhdistyvät planetaarista terveyttä edistävässä Luontoaskel terveyteen -ohjelmassa (2022–2032), jota koordinoi Päijät-Hämeen hyvinvointialue yhteistyössä Lahden kaupungin ja Lahden Yliopistokampuksen kanssa. Ohjelma keskittyy terveysongelmien ehkäisyyn hyödyntäen planetaarisen terveyden käsitettä. Ohjelmassa kehitetään terveellisiä, sosiaalisesti oikeudenmukaisia ja ympäristön kannalta kestäviä arkea tukevia rakenteita ja käytäntöjä, joiden tarkoituksena on helpottaa vastuullisia elämäntapavalintoja (Hämäläinen ym. 2023). Lisäksi Lahden kaupunki (2024b) on päättänyt tavoitella luontoposiitiivisuutta vuoteen 2030 mennessä ja luo yhdessä Sitran ja Kestävä Lahti -säätiön kanssa luontoposiitiivisen kaupungin toimintamallia.

Sitra (2024) pitää oleellisena luontoposiitiivisuuden huomioimista myös kaupunkisuunnittelussa, kaavoituksessa ja rakentamisessa, sillä näiden sektoreiden toimilla voidaan hillitä sekä ilmastomuutosta että luontokatoa. Luontokadon pysäyttämiseksi Lahden kaupunkisuunnittelussa on esimerkiksi pilotoitu ekologisen kompensaation menetelmää, jonka avulla hyvitetään taloudellisen toiminnan takia luonnon monimuotoisuudelle aiheutettu haitta (Varumo ym. 2023). Lisäksi Lahden yleiskaavoituksessa on kokeiltu aikaisemmalla kaavakierroksella vuosina 2009–2013 ekosysteemipalvelunäkökulman sovittamista osaksi kaavoitusta. Näkökulma toimi tulkinnallisena linssinä vaikutusten arvioinnissa sekä kokonaisvaltaisessa suunnittelussa, ja siitä viestittiin kaavaselostusteksteissä (Brunet ym. 2018; Tuomisaari 2019). Monien eri tekniikoiden käytön katsotaan helpottavan suunnittelussa tiedon tuottajien ja käyttäjien välistä yhteistyötä sekä tekevän ekosysteemipalvelutiedosta käyttökelpoista eri yleisöille (Brunet ym. 2018).

Ekologisen kompensaation ja ekosysteemipalvelunäkökulman kokeileminen osana yleiskaavoitusta on ollut mahdollista joustavan kaavaprosessin ansiosta. Lahden yleiskaavoitus ei ole suomalaiselle kaupungille tyypillisin, sillä kaupunki on vuodesta 2009 alkaen kehittänyt tavan tehdä yleiskaavatyötä jatkuvasti neljän vuoden sykleissä valtuustokausittain. Prosessi kytkee yleiskaavoituksen tiukasti kaupungin strategiaan ja muuhun kaupungin kehittämiseen. (Tuomisaari 2019.) Lahden suunta -työ käynnistyykin kaupungin strategiasta, jossa linjataan tavoitteet ja raamit yleiskaavalle. Työ etenee vuosikellon mukaisesti tavoite-, luonnos- ja ehdotusvaiheiden kautta hyväksymisvaiheeseen. Lainvoimaiseksi

tultuaan yleiskaava ohjaa kaupungin maankäyttöä, mutta tehtyjen ratkaisujen arviointi ja mahdollinen muuttaminen käynnistyy saman tien uudestaan. (Lahden kaupunki 2022b, 2023b.) Jatkuvasti käynnissä oleva kaavoitus varmistaa yleiskaavan ajantasaisuuden ja siten vahvistaa yleiskaavan asemaa maankäytön kokonaisuutta ohjaavana suunnitelmana. Lisäksi se sallii nopean reagoinnin muuttuviin tarpeisiin ja tavoitteisiin sekä toimii keskustelufoorumina eri osapuolille. (Palomäki 2018; Tuomisaari 2019.)

Lahden suunta -työn osallistumis- ja arviointisuunnitelman mukaan kaavaprosessi toteuttaa kaupungin strategiaa ja ympäristötavoitteita, ja siihen voidaan ottaa mukaan muitakin koko kaupunkia koskevia strategisia tulevaisuuden suunnittelun teemoja (Lahden kaupunki 2022b). Jokaisella valtuustokaudella voidaan tehdä strategisia valintoja ja painotuksia, sillä yleiskaava on suurelta osin ajan tasalla (Palomäki 2018). Oikeusvaikutteisen yleiskaavan lisäksi samassa prosessissa laaditaan kestävän kaupunkiliik-kumisen ohjelma (*Sustainable Urban Mobility Plan*, SUMP), joka on Euroopan komission luoma malli liikumisen suunnitteluun kaupunkitasolla ja jossa otetaan huomioon kaikki liikennemuodot (Lahden kaupunki 2023b).

Lahdessa on myös tehty koulujen ja varhaiskasvatustilavien lähiluontokartoitukset, joiden tuloksia voidaan hyödyntää maankäytön suunnittelussa ja yleiskaavoituksessa (Väisänen 2017). Vain kaavakartta merkintöineen ja määräyksineen on lainvoimainen, mutta kaavaselvityksen ja suunnitteluohjeiden katsotaan olevan vähintään yhtä tärkeitä yksityiskohtaisempaa maankäytön suunnittelua ohjaavia dokumentteja. Selostuksessa ja suunnitteluohjeissa perustellaan tehtyjä ratkaisuja suhteessa strategiaan tavoitteisiin, ja ne toimivat asemakaavoituksen suunnannäyttäjinä. (Tuomisaari 2015.) Tiedonkulku eri kaa-vatasojen välillä on avainasemassa, ja asemakaavoittajat ovat perillä yleiskaavassa tehdyistä ratkaisuista ja niistä käydyistä keskusteluista (Tuomisaari 2019).

Lahden kaupungin yleiskaavatyö perustuu laajaan vuorovaikutukseen ja siinä kertynyttä paikkatietoaineistoa voidaan hyödyntää myös asemakaavoituksessa ja muussa suunnittelussa (Palomäki 2018). Paikkatietopohjaisten osallistamismenetelmien hyödyntämistä kaavoitus-prosessin osallistamisessa on myös tutkittu Lahdessa. Tapaustutkimuksessa (Matti 2020) Karistonmäen kaavoitukseen osallistaminen aloitettiin aikaisessa vaiheessa tekemällä alueen asukkaille verkkopohjainen karttakysely, joka tavoitti laajan joukon osallisia. Tämä osallistumismenetelmä ei kuitenkaan tavoittanut alueen lapsia ja nuoria, joille myös toivottiin parempia osallistumismahdollisuuksia kaavoitukseen ja elinympäristön suunnitteluun.

Koska jatkuva yleiskaavaprosessi on käynnissä koko ajan, se voi yleisesti parantaa kansalaisten mahdollisuuksia osallistua suunnitteluun ja vaikuttaa kaupunkikehitykseen. Tarkkuustasoltaan yleispiirteiset kaavat jättävät kuitenkin paljon varaa yksityiskoh-taisemmalle suunnittelulle, minkä vuoksi ratkaisuihin voi olla vaikeampi enää vaikuttaa. (Tuomisaari 2019.) Lahdessa asemakaavaa valmisteltaessa varataan kaava-alueella ja sen vaikutusalueella asuville ja työskenteleville, kiinteistöjen omistajille ja muille asiasta kiin-nostuneille tilaisuus lausua mielipiteensä suunnitelmasta joko kirjallisesti tai suullisesti. Kaupungin internet-sivuilta löytyy nähtävillä olevat suunnitelmat sekä kanavat mielipi-teiden lausumiseen.

Aineisto, menetelmät ja analyysi

Tässä laadullisessa tapaustutkimuksessa syvennymme lähiluonnon rooliin Lahden kaupunkisuunnittelussa, jota edustavat haastatteluihin osallistuneet viranhaltijat sekä yleis- että asemakaavoituksesta. Tutkimuksessa haastateltiin kuutta Lahden kaupunkiympäristön palvelualueen työntekijää puolistrukturoiduilla etähaastatteluilla syksyllä 2023. Haastateltavat edustivat 30 prosenttia kaupungin yleis- ja asemakaavoituksen suunnitteli-joista. Haastattelukutsu välitettiin kaupunkisuunnittelun henkilöstölle, ja haastatteluun sai ilmoittautua vapaaehtoisesti.

Puolistrukturoidussa haastattelussa esitettiin kaikille haastateltaville samat tai lähes samat kysymykset, ja tarvittaessa kysyttiin tarkentavia kysymyksiä. Haastattelurunko muotoiltiin tutkimuksen tavoitteiden perusteella siten, että haastattelu eteni lähiluonnon määrittelymisestä kohti suunnittelukäytänteitä.

Haastattelukysymykset käsittelivät viittä eri teemaa, joista jokainen sisälsi yksityiskohdaisempia kysymyksiä: lähiluonnon saavutettavuus (esim. *”Jos mietitte työnne näkökulmasta lähiluontoa, niin mitä se teille tarkoittaa?”*), lapset ja nuoret (esim. *”Miten tietoa, kuten varhaiskasvatustieteiden ja koulujen lähiluontokartoituksia hyödynnetään maankäytön suunnittelussa?”*), tiedolla johtaminen (esim. *”Seuraatko ajankohtaista tietoa ja tutkimustuloksia luonnon terveys- ja hyvinvointivaikutuksista?”*), kaupunkisuunnittelun päätöksenteko (esim. *”Miten lähiluonnon säilyttämistä perustellaan esimerkiksi taloudellista arvoa tuottavia maankäytön intressejä vastaan?”*) sekä suunnitteluprosessi (esim. *”Voivatko valtuustokauden strategiset valinnat ja painotukset vaikuttaa lähiluontoalueiden saavutettavuuteen negatiivisesti?”*). Lisäksi haastateltavilta kysyttiin, mitä he tietävät Luontoaskel terveyteen -ohjelmasta ja miten he kokevat voivansa omassa työssään edistää ohjelman tavoitteiden toteutumista. Haastatteluiden kesto vaihteli 48–71 minuutin välillä. Haastattelut nauhoitettiin ja litteroitiin.

Tutkimusaineisto analysoitiin laadulliselle tutkimukselle tyypillisellä aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä. Kuuden haastattelun tekstimateriaalit yhdistettiin samaan taulukko-ohjelmaan ja ryhmiteltiin haastattelukysymyksiä mukaan. Tämän jälkeen vastaukset pelkistettiin ja niistä tehtiin yhteenvetoja. Analyysin aikana vastauksista tunnistettiin keskeisiä teemoja ja yhtenäisiä vastauksia.

Tulokset

Lähiluonto kaupunkisuunnittelussa ja kaavoituksessa

Haastattelujen perusteella Lahden kaupunkiympäristön palvelualueen viranhaltijat (jäljempänä suunnittelijat) pitivät yleisesti lähiluontoa tärkeänä kaupunkirakenteessa. Suunnittelijat määrittelivät lähiluonnoksi esimerkiksi alueet, jotka on kaavoitettu viheralueiksi ja ovat näin muun rakentamisen ulkopuolella. He tunnistivat kaupungin viheralueet ympäristökaupungin valiksi – tärkeäksi osaksi kaupungin imagoa.

Haastatellut suunnittelijat tarkastelivat lähiluontoa kaavalinssien läpi. Heidän mukaansa lähiluontokohteet huomioidaan konkreettisimmin kaavoittamalla ne viheralueiksi yleis- ja asemakaavoihin, vaikka myös kaavoittamattomien tai muun kaavavarauksen saaneiden viheralueiden merkitys asukkaille virkistysympäristönä ymmärretään laajasti. Haastateltavien mukaan lähiluontokohteiden V-alkuiset kaavamerkinnot ilmentävät sitä, että suunnittelijat ovat tunnistaneet lähiluonnon merkityksen kaupunkirakenteessa. Haastattelujen perusteella lähiluontokohteita turvataan ja näennäisesti niiden määrää kasvatetaan kaavoittamalla viheralueita niille osoitetulla kaavamerkinnällä. Kun alue on kerran osoitettu asemakaavalla viheralueeksi, kaikki suunnittelijat kokivat sen muuttamisen muuhun käyttöön hyvin epätoivottavaksi. He perustelivat tätä kaavoitusprosessin hitaudella ja asukaspalautteella sekä odotetuilla valituksilla.

Suunnittelijat kuitenkin tunnistivat, että ilman kaavamerkintää olevat lähiluontokohteet ovat jatkuvasti vaarassa joutua rakentamisen käyttöön, sillä kaupunki tarvitsee maa-alueita kasvaakseen. Tyypillisesti konfliktitilanteita asukkaiden kanssa syntyy, kun useita vuosia vanhoja kaavavarauksia aletaan toimeenpanemaan ja lähiluontokohde raivataan rakentamisen tieltä. Yksi suunnittelijoista kuvasi ongelmaa näin:

”Että vaikka joku teollisuus- tai työpaikka-alueen joku toimitilakaava vaikka, joka ei ole koskaan toteutunut ja sitten se tontti on ihan vaikka päässyt metsittymään tai on aina ollutkin metsää, ja eihän asukas tosiaan pysty tietämään siitä, että siinä on kaavoitettu tontti niin tuota... Nää on tosi hankalia

keisjeä. Meillä on ollut näitä tällaisia, että sitten onkin ollut asukkaille ikävä yllätys, kun se sitten eräänä kauniina päivänä lähteekin toteutumaan se kaavan mukainen tontti.” (Haastateltava 1)

Suunnittelijat tunnistivat toimivimmaksi keinoksi lähiluontokohteiden suojelemiseen laista tulevat luonnonsuojeluvelvoitteet ja luontoarvojen löytymisen. Sen sijaan ihmisten tarpeita ja toiveita lähiluonnon säilyttämiseksi ei koettu yhtä painaviksi perusteiksi.

Kysyttäessä maankäyttö- ja rakennuslain (nykyinen alueidenkäyttölaki) kirjauksesta huomioida virkistykseen soveltuvien alueiden riittävyys useat suunnittelijat kokivat tämän määrittämisen haasteelliseksi. Se, miten kukakin suunnittelija ymmärtää riittävän, vaihteli myös haastateltavien välillä. Osa koki Lahden virkistysalueet hyvänä esimerkkinä riittävästä, kun taas joidenkin mielestä nykyinen ei ole riittävää. Suunnittelijat pitivät myös lähiluontokohteiden laadullisia tekijöitä tärkeinä määrän ja saavutettavuuden ohella.

Kolme kuudesta suunnittelijasta piti maantieteellisesti riittävän saavutettavana virkistysalueena 300 metrin etäisyydellä kotoa löytyvää lähiluontokohdetta. Yksi haastateltava koki 300 metrin etäisyyden liian pitkäksi, kun taas kaksi ei ottanut kantaa asiaan. Lahti on asettanut kaupunkistrategiansa yhdeksi mittariksi enintään 300 metrin etäisyydellä asema-kaavoitetusta viheralueesta asuvien osuuden. Tavoitteen toteutumista ei tarkastella systemaattisesti kaavoitustyössä, sillä lähiluontokohteiden tiedetään löytyvän 300 metrin etäisyydellä aivan ydinkeskustaa lukuun ottamatta. Muutamat suunnittelijat kuitenkin pohtivat, että tätä mittaria voitaisiin hyödyntää osana asemakaavoituksen vaikutusten arviointia.

Haastateltujen suunnittelijoiden vastauksissa korostui heidän oma tahtotilansa säilyttää kaupungin viheralueita ja pitää luonnon puolia. Luontoa ja vihreyttä haluttiin myös lisätä kaupunkirakenteeseen nykyistä enemmän. Suunnittelijat kokivat, että luonnon tärkeydestä kaupunkirakenteessa vallitsee kaupunkiympäristön palvelualueella yhteinen näkemys. Luonnon arvostus näyttää olevan enemmän osa henkilökunnan organisaatiokulttuuria kuin kirjoitettu sääntö, strategia tai ohje.

”Mun mielestä meillä on tosi positiivinen suhtautuminen luontoon ja virkistysalueisiin, että ei ole silleen omassa työssä tarvinnut taistella tuulimyllyjä vastaan tässä tapauksessa. Kaikki jotenkin tuntuu vetävän enemmän yhteen hiileen kyllä tässä, ja se on ollut tosi ilahduttavaa.” (Haastateltava 2)

Luonnon arvostus näyttäytyi myös luonnon itseisarvon tunnistamisena, sillä suunnittelijat pitivät luontoalueita itsessään arvokkaina ja säilyttämisen arvoisina. Haastatteluista ilmeni, että he haluavat vaalia luonnon monimuotoisuutta ja jättää elintilaa eläimille ja eliöstölle. Lisäksi viherverkostojen huomioiminen nousi esiin useissa haastatteluissa. Osa haastateltavista toi esiin kriittisen suhtautumisensa kaupunkien laajenemiseen ja neitseellisen luonnon raivaamiseen rakentamisen tieltä. He kokivat haasteelliseksi luonnonympäristön ja rakennetun ympäristön rajan hakemisen sekä kaupunkien tiivistämisen ja laajentamisen ongelmallisuuden.

Luonnon terveys- ja hyvinvointivaikutusten huomioon ottaminen

Kysyttäessä mistä syistä haastateltavat pitivät lähiluontoa tärkeänä kaupunkilaisille, kaikki suunnittelijat korostivat lähiluonnon terveys- tai hyvinvointihyötyjä. Suunnittelijat tunnistivat lähiluonnon merkityksen ihmisten henkisessä hyvinvoinnissa, arjessa palautumisessa ja rauhoittumisessa sekä mainitsivat myös esteettisen merkityksen. Yleisellä tasolla he katsoivat lähiluonnolla olevan myönteisiä vaikutuksia ihmisten terveyteen ja hyvinvointiin, minkä lisäksi yksi suunnittelijoista kertoi lahtelaisissa päiväkodeissa tehdyistä tutkimuksista ja varhaislapsuuden luontoaltistuksen vaikutuksista vastustuskykyyn ja elimistön mikrobistoon.

Suunnittelijat kertoivat edistävänsä kaupunkiympäristön palvelualueella kaupungin strategian tavoitetta parantaa lasten ja nuorten hyvinvointia säilyttämällä lapsille ja nuorille

tärkeitä alueita sekä takaamalla turvallinen ja itsenäinen pääsy näille alueille. Erityisesti käveltävien tai pyöräiltävien koulumatkojen suunnittelu lasten hyvinvoinnin edistäjänä nousi esiin useissa vastauksissa. Tässä yhteydessä kolme kuudesta haastateltavasta kertoi oma-aloitteisesti varhaiskasvatustietojen ja koulujen lähiluontokartoituksista sekä tämän paikkatietoaineiston hyödyntämisestä suunnittelussa.

”Me ollaan tehty tällainen lähiluontokartoitus nimenomaan kouluille ja päiväkodeille, että meillä on tiedossa, mitä alueita he käyttää. Ne koetaan semmoiseksi tärkeäksi, että niitä nyt ei sitten ainakaan lähdettäisi nujertamaan ja pienentämään niitä alueita... Toinen sitten tietenkin tää lasten itsenäinen liikkuminen on meille tärkeä teema, mikä sitten paljon tarkoittaa niitä koulumatkoja.” (Haastateltava 3)

Suunnittelihoista suurimman osan mielestä juuri koulujen ja päiväkotien lähiluontokohdeet sekä reitistö niiden ympärillä ovat alueita, joissa maankäytön suunnittelua pystytään kohdentamaan tiettyyn ikäryhmään. Puolet heistä myös tunnisti, että lapsilla ja nuorilla on erilaisia tarpeita ja toiveita ympäristöönsä kohtaan kuin vanhemmilla ikäryhmillä. Lähes kaikki suunnittelijat toivat vastauksissaan jollain tavalla esiin näkemyksensä siitä, että luonnon tulisi olla lasten saavutettavissa, mutta kukaan heistä ei oma-aloitteisesti tarkentanut, miksi se on tärkeää tai millaisista lähiluontokohteista lapset ja nuoret erityisesti hyötyisivät.

Lahden kaupungin toteuttama Luontoaskel terveyteen -ohjelma oli kaikille haastateltaville tuttu, mutta kukaan heistä ei osannut kertoa sen tavoitteista tai toimenpiteistä. Kaikki haastateltavat kertoivat kuitenkin seuraavansa ajankohtaista tietoa luonnon terveys- ja hyvinvointivaikutuksista. Suosituimpia kanavia tähän ovat kaupungin organisaation sisäiset alustat ja tiimin toisilleen jakama tieto. Lisäksi lähes kaikki suunnittelijat pitivät hyvänä ideana hyödyntää työssä entistä paremmin tutkimustietoa luonnon terveys- ja hyvinvointivaikutuksista. Muutamat suunnittelijat pohtivat, miten terveysnäkökulma voitaisiin sisällyttää mukaan kaavojen vaikutusten arviointeihin.

Ristiriitaiset maankäytön intressit ja suunnittelijoiden rooli

Haastatellut suunnittelijat kuvailivat omaa työtänsä jatkuvaksi kompromissien hakemiseksi ristiriitaisten toiveiden, tavoitteiden ja maankäytön intressien välissä. Suunnittelijat kertoivat kohtaavansa usein maankäytön suunnitteluun ja lähiluontoon liittyviä ristiriitatilanteita. Suunnittelijat joutuvat työssään yhteensovittamaan erilaisia maankäytön intressejä eikä konflikteiltakaan aina välttyä. Tyypillisesti konfliktitilanteita syntyy, kun luontoa raivataan asuinrakentamisen tai elinkeinoelämän tieltä.

Suunnittelijat tunnustivat taloudellisten etujen tavoittelun olevan keskeinen este lähiluonnon virkistyskäyttömahdollisuuksien lisäämisen tiellä. He perustelivat lähiluonnon säilyttämistä taloudellista arvoa tuottavia maankäytön intressejä vastaan muun muassa alueiden esteettisyyteen, vetovoimaan ja viihtyvyyteen vetoamalla. Muita argumentteja olivat virkistysmahdollisuudet, kaupunkilaisten hyvinvointi, luontoarvot sekä rakentamisen esteet. Muutaman haastateltavan mukaan tällaisten suunnitteluratkaisujen esittelyissä kerrotaan rehellisesti myös vaihtoehdon negatiivisista taloudellisista vaikutuksista, joita tulee, kun kaupunki ei saa alueista myyntivoittoa. Kaksi suunnittelihoista pohti, että luontoalueiden säilyttämisen taloudellisia hyötyjä on hankala osoittaa ja erilaisten vaihtoehtojen perusteluja on vaikea verrata keskenään.

”No siis ei sitä aina taloudellisesti pystykään perustelemaan. Ja näinhän se on, että se vaan sitten pitää tuoda julkii, että tää on kaupungille ei niin taloudellinen ratkaisu... Mutta totta kai siellä sitten tuotiin myös näitä näkökulmia esille, että se lisää sitä alueen viihtyisyyttä ja alueen vetovoimaa ja virkistysmahdollisuuksia siellä alueella, plus sitten tietenkin niitä luontoarvojen säilymistä. Kun nää on niin erilaisia asioita, niitä ei pysty rinnastamaan keskenään.” (Haastateltava 6)

Suunnittelijoiden mukaan sosiaalisten vaikutusten arvioinneissa mainitaan luontoaluiden raivaamisen negatiiviset vaikutukset asukkaille. Vaikutusten arvioinnin toteuttavat asemakaavoituksessa itse kaavoittajat, mutta yleiskaavapuolella vaikutusten arvoinnit on päädytty tilaamaan konsulteilta luotettavuuden ja uskottavuuden parantamiseksi. Yksityiskohtaisempiin selvityksiin, haastatteluihin tai tilastoihin perustuvien arviointien sijaan sosiaalisista vaikutuksista lähinnä vain mainitaan osana osallistumis- ja arviointisuunnitelman laatimista.

”Ja siis just merkitys asukkaille, sillä lähivirkastysalueella on tosi isot. Ja miten se nyt meidän vaikutusten arvioinnissa näkyy, niin varmaan lähinnä mainintana, että tällä nyt on vaikutuksia. Mutta ei se välttämättä siihen lopputulokseen vaikuta. Se vaan todetaan siellä arvioinnissa.” (Haastateltava 2)

Suunnittelijat tunnistivat vaikutusten arvioinnin toteuttamistavan vaikuttavan myös kaa-voituksen päätöksentekoon. Vaikka virkahenkilöinä suunnittelijat pyrkivät objektiivisyyteen ja neutraaliuteen, kaikki haastateltavat myönsivät, että suunnittelijoilla on keskeinen vaikutusmahdollisuus näissä maankäytön suunnittelun päätöksentekoprosesseissa. Kaavaesitysten valmistelijoina suunnittelijoilla on mahdollisuus valita, millaisia ratkaisuja he esittelevät päätöksentekijöille sekä mitä tietoa esityksiin sisällytetään. Lisäksi suunnittelijat voivat valita, miten asiat esitellään ja mitä asioita päätöksentekijöille painotetaan.

Vaikka haastatteluissa nousi esiin eri virkahenkilöiden yhteistyö valmisteluissa, muutamat suunnittelijat myös pohtivat, ettei yksittäisten virkahenkilöiden vaikutusmahdollisuus kaa-varatkaisuihin saisi olla näin suuri. Suunnittelijat havaitsivat omien arvojensa ja asenteidensa vaikuttavan päätöksentekoon, ja se ilmeni myös haastatteluissa esiin nousseista kaa-voitusesimerkeistä ja niiden ratkaisuista.

”Virkamiesteksti on kyllä aika tylsää ja onneksi sellaista neutraalia, että siitä on riisuttu se sellainen näkökulma, mutta kyllä voi näkyä siinä kuitenkin siellä rivien välissä sen yksilön ajatukset. Siksi ehkä puhutaan välillä, että joskus eri kaupunkien suunnittelijoilla olisi joku ideologia.” (Haastateltava 5)

Vaikka suunnittelijat tunnistivat keskeisen roolinsa päätöksentekoprosessien valmistelijana, monet haastateltavista korostivat sitä, että lopulta poliitikot tekevät päätökset esitysten pohjalta. Yksi suunnittelija kuitenkin kuvaili virkahenkilöiden ja luottamushenkilöiden roolia näin:

”Kyllähän se on tosi iso, että tietysti virallisestihan se on näin, että päättäjät päättää ja meidän virkamiesten on helppo mennä sen taakse silloin kun puhutaan vaikeista päätöksistä. Nostaa kädet pystyyn ja sanoa, että emme me tätä päätöstä tehneet vaan nää teidän valitsema päättäjät. Mutta eihän he päättäneet mitään tyhjistä, että meiltähän se tulee.” (Haastateltava 6)

Suunnittelijat myös totesivat kaupunginvaltuuston poliittisten voimasuhteiden vaihtumisen vaikuttavan viheralueiden turvaamiseen kaupunkirakenteessa. Joka neljäs vuosi vaihtuva valtuusto tekee kaudelleen uuden kaupungin strategian, jonka painotukset etenkin elinkeinoelämän alueiden lisäämiseen ja kaupungin kasvun edistämiseen voivat vaikuttaa lähiluonnon turvaamiseen negatiivisesti. Toisaalta suunnittelijat havaitsivat luonnon kannalta hyvien kirjauksien, kuten luonnonsuojelutavoitteiden, tuovan positiivisia vaikutuksia maankäytön suunnitteluun. He katsoivat myös kaupungin nykyisen strategian sisältävän monia keskenään ristiriitaisia tavoitteita. Jotkut suunnittelijoista pitivät kaupungin strategiaa vaikuttavampana instrumenttina erilaisia ohjelmia ja hankkeita, joihin kaupunki on sitoutunut. Lisäksi suunnittelijat pitivät vaikuttavimpina instrumentteina Lahden hiili-neutraaliustavoitteita sekä ympäristöpääkaupunkitunnustusta.

Lähes kaikki haastateltavat painottivat virkahenkilöiden vastuuta kaupunginvaltuuston poliittisten voimasuhteiden ja strategisten painotusten muuttuessa. Viheralueiden ja

lähiluontokohteiden turvaamisessa korostuvat suunnittelijoiden oma kokemus, asiantuntemus ja arvovalinnat. Eräs suunnittelijoista myös kertoi kaupungin linjauksesta, jonka mukaan kaikki kaavat, joissa ollaan supistamassa puistoalueita, tulee viedä kaupunginvaltuuston hyväksyttäväksi. Pienet asemakaavat voi puolestaan hyväksyä kaupunkiympäristölautakunta.

Kaavoitusprosessi ja toimivat käytännöt

Jatkuvasti päivittyvä yleiskaavaprosessi on ollut Lahden kaupunkisuunnittelun erityispiirre. Kaikki haastatellut suunnittelijat olivat tyytyväisiä yleiskaavoituksen jatkuvasti päivittyvään prosessiin, vaikka he myös tunnistivat nopean syklin haasteet luonnon kannalta. Nopean syklin vuoksi viheralueet ovat liipaisimella useammin kuin perinteisessä ja hitaammin päivittyvässä yleiskaavaprosessissa. Suunnittelijat totesivat nopeuden asettavan haasteita luonto- ja viheralueiden turvaamisen pitkän aikavälin tavoitteisiin.

”Yhtä lailla taas siinä toisessa päässä on sitten ne, mitkä ei olekaan niin arvokkaita, niin tokihan ne on helpommin ja nopeammin otettavissa muuhun käyttöön kuin normaalissa kaavoituksessa. Siitä näkökulmasta niin varmasti ei aina ole vaan hyvä asia sen luonnon ja lähiluonnon kannalta.”
(Haastateltava 3)

Suunnittelijat pitivät silti jatkuvasti päivittyvän yleiskaavaprosessin hyötyjä suurempina kuin haittoja, sillä prosessi tarjoaa mahdollisuuden reagoida nopeasti, kohdentaa suunnittelua eri teemoihin ja tehdä viimeisimpään tutkittuun tietoon perustuvia päätöksiä. Ketterä yleiskaavaprosessi mahdollistaa myös testaamisen ja pilotoinnin. Esimerkiksi suunnittelun yhtenä työkaluna on tällä kierroksella kokeiltu ekologista kompensaatiota sekä suunniteltu viherverkostoa kaavamerkintänä. Säännöllisesti päivittyvään ja ajan tasalla olevan yleiskaavaan voidaan myös luottaa asemakaavatasolla, ja yleiskaavoituksen nopean syklin koettiin tuovan paljon uutta ajantasaista tietoa asemakaavoituksen tueksi. Tietoa alueista kertyy luontoselvityksien lisäksi paikkatietoaineistoista, asukaskyselyistä ja -palautteista sekä muista selvityksistä.

Kysyttäessä yleiskaavan jatkuvasti päivittyvän prosessin lisäksi muita toimivia käytänteitä, suunnittelijat olivat erityisen tyytyväisiä koulujen ja varhaiskasvatusyksiköiden lähiluontokartoituksiin. Kartoitukset ovat paikkatietoaineistona digitaalisessa järjestelmässä, jonka aluekohtaisia tietoja suunnittelijat käyttävät systemaattisesti työssään. Suunnittelijoiden mukaan etenkin asemakaavoituksessa näillä tiedoilla on vaikutusta kaavaratkaisuihin. Useita vuosia vanhoja lähiluontokartoituksia on kuitenkin tarvetta päivittää.

Lähiluontokartoitukset näkyvät myös yleiskaavatasolla, sillä niiden tuomaa tietoa sisällytetään yleiskaavan suunnitteluohjeisiin. Suunnitteluohjeet eivät haastateltavien mukaan ole velvoittavia, mutta niillä on silti painoarvoa. Suunnittelijat kertoivat, että yleiskaavatasolta tieto siirtyy asemakaavoihin, joiden kaavaselostuksiin voidaan kirjoittaa esimerkiksi lähistöllä sijaitsevasta päiväkodin leikkimetsästä ja reitistä sinne. Muutama haastateltava pohti, että suunnitteluohjeita voitaisiin hyödyntää vielä paremmin myös muilla osastoilla esimerkiksi liikenteen suunnittelussa ja metsänhoidossa. Suunnittelijat arvelivat, että tällä hetkellä lähes kaikki koulujen ja päiväkotien käyttämät viheralueet on jo merkitty kaavaan V-alkuisella tunnuksella, mitä he pitivät hyvin vahvana turvana lasten ja nuorten käyttämien lähiluontoalueiden suojelemiseksi.

Vaikka haastateltavat kehuivat Lahden vuorovaikutteisen suunnittelun käytäntöjä, samalla kuitenkin ilmeni, ettei kaupungilla ole käytössä systemaattisia lasten ja nuorten osallistamiseen tähtäviä käytäntöjä. Lasten ja nuorten näkökulma heijastuu suunnitteluun koulujen ja varhaiskasvatusyksiköiden lähiluontokartoituksissa, joihin heidän opettajansa ja varhaiskasvattajansa ovat aikoinaan vastanneet. Yleiskaavatasolla lasten ja nuorten ääni on kuulunut Lahden suunta -työn aikaisemmillä kierroksilla, joilla lapset ja nuoret ovat olleet keskiössä. Tällä kierroksella lapsia ja nuoria ei kuitenkaan ole erikseen osallistettu.

”Mutta että ihan hirveästi ei siihen lähiluonnon suunnitteluun minusta ole tullut sieltä ääniä. Että se on nyt melkeen ne meidän lähiluontokartoitukset, missä kysyttiin päiväkodilta ja koululta, että missä he käy, niin ehkä se on suurin aineisto mitä meillä on... Hyvä kysymys. Musta tuntuu, että tällä kierroksella ei ole nyt kaubean vahvasti ollut tää lapsinäkökulma.” (Haastateltava 2)

Vaikka suunnittelijat pitivät lasten ja nuorten huomioimista kaavoituksessa yleisesti tärkeänä, he kokivat lasten ja nuorten osallistamisen haastavaksi. Usein suunnittelutapah-
tumuissa ja -työpajoissa kuitenkin varaudutaan lasten ja nuorten osallistumiseen esimerkiksi
pienillä tarjottavilla ja osallistavilla aktiviteeteilla.

Suunnittelijat myös kertoivat, ettei kerätty tieto ja palaute näy aina suoraan kaavakartalla, vaan se muokkaa kaavoittajien omaa asiantuntemusta, asenteita ja tärkeinä pidettyjä asioita. Ajantasaista tietoa voi hyödyntää myös kaavaratkaisuiden perusteluissa. Haastateltavat korostivat suunnittelijoiden omaa vastuuta ja aktiivisuutta tiedon hankinnassa ja sen tuomisessa käytännön tasolle. Yleistä tietoa Lahden ajankohtaisista asioista jaetaan kaupungin sisäisissä kanavissa, kun taas alakohtaisempia artikkeleita, tutkimustuloksia ja hankkeita jakaa kaupungin ympäristön palvelualueen henkilöstö toisilleen Teams-sovelluksessa. Yleisellä tasolla suunnittelijat olivat tyytyväisiä kaupungin eri osastojen väliseen tiedon jakamiseen ja yhteistyöhön. Kaupunkiorganisaatiota poikkileikkaava yleiskaavatyöryhmä mainittiin yhtenä esimerkkinä toimivasta organisaation sisäisestä yhteistyöstä.

Jotta suunnittelua tukeva tieto tavoittaisi vielä paremmin kaikki vastaanottajat ja ulottuisi käytännön suunnitteluun, suunnittelijat toivoisivat valmiksi tiivistettyä tietoa esimerkiksi oppaiden, sosiaalisen median postausten tai blogikirjoitusten muodossa. Pelkän linkin jakamisen sijasta he pitivät vaikuttavampana keinona sitä, että tiivistetyn tiedon kertoo muille pidemmän raportin, tutkimuksen tai artikkelin lukenut kollega esimerkiksi yhteisessä palaverissa. Suunnittelijat toivoivat myös tiedon tuottajilta maankäytön suunnitteluun käytännönläheisempiä toimintaohjeita ja kohdennettua tietoa.

Johtopäätökset

Tutkimuksen perusteella lähiluonto on huomioitu Lahden kaupunkisuunnittelussa monipuolisesti. Tämä näkyy yhtäältä suunnittelijoiden arvostuksessa ja heidän liittämissään merkityksissä lähiluontoon sekä toisaalta konkreettisissa lähiluonnon suunnittelukeinoissa ja -käytännöissä. Haastatellut suunnittelijat näkevät lähiluonto- ja virkistyskohteet tärkeäksi osaksi kaupungin identiteettiä, ja luontoa arvostava organisaatiokulttuuri välittyy tutkimushaastatteluista. Toisaalta ristiriitaiset maankäytön intressit ja viherrakenteen systemaattista kehittämistä tukevien suunnittelun ohjauskeinojen puuttuminen heikentävät kaupungin lähiluonnon ja viheralueiden huomioon ottamista suunnittelussa. Tulkintamme mukaan Lahden kaupunkiympäristön organisaatiokulttuuri luo edellytyksiä planetaarisen terveyden operationalisoinnille, mutta lähestymistavan edellyttämä systeeminen ajattelu kohtaa haasteita etenkin suunnitteluargumentaatioissa, jossa korostuu lähiluonnon terveys- ja hyvinvointihyötyjen mitattavuuden vaatimus.

Lähiluontokohteet huomioidaan tekemällä mahdollisimman paljon luontoa säilyttäviä kaavaehdotuksia. Selvitysten mukaan asukkaiden terveyden ja hyvinvoinnin kannalta keskeiset lähiluontokohteet onkin tällä hetkellä turvattu hyvin Lahdessa. Kaupungissa on verrattain hyvät virkistysmahdollisuudet, ja yli 90 prosenttia asukkaista asuu korkeintaan 300 metrin etäisyydellä viheralueista (Lahden kaupunki 2023c).

Lähiluonnon suunnittelun ja säilyttämisen haasteet koskevat kasvavassa kaupungissa erityisesti kohteita, joilla ei ole yleis- ja asemakaavoissa vahvistettua V-alkuista kaavamerkintää. Kun asemakaavoittamattomien tai muuhun maankäyttöön varattujen alueiden mahdollisia hyvinvointi- ja terveysvaikutuksia ei ole merkitty kaavakartoille, ei niitä voida

huomioida läpileikkaavasti maankäytön kehittämisessä, vaikka planetaarisen terveyden lähestymistapa sitä edellyttää.

Konkreettisimmillaan läpäisevyyden puute saa aikaan konfliktitilanteita suunnittelun ja asukkaiden välillä – esimerkiksi silloin, kun vanhat kaavamääräykset pannaan täytäntöön ja luontoalue raivataan muun maankäytön tieltä. Tällöin asukkaista voi tuntua siltä, ettei heidän lähiluontoaan arvosteta, mikä näyttäytyy myös suunnittelijoille asukkaiden turhautumisena ja suunnitteluun kohdistuvana kritiikkinä. Syksyllä 2024 lahtelaiset asukkaat vaativat adressin tuella kaupunkia säästämään Renkomäen Näkkimistön metsäalueen asuntorakentamiselta. Palautteen seurauksena kaavaluonnosta päivitettiin tiivistämällä ja siirtämällä rakentamisen alueita ja jättämällä eteläosan vanha metsäalue rakentamattomaksi (Lahden kaupunki 2024c). Kun uusia asuinalueita rakennetaan vaiheittain, asukkaiden hyvinvoinnin ja terveyden kannalta tärkeiksi lähiluontokohteiksi voivat muodostua tällaiset aiemmin kaavoitetut mutta vielä rakentamattomat alueet.

Tutkimuksen perusteella Lahdessa on panostettu pitkäjänteisesti asukasosallisuuteen ja vuorovaikutteiseen suunnitteluun, joskaan lapsia ja nuoria ei tällä hetkellä suoraan osallisteta kaupunkisuunnitteluun. Vaikka suunnitteluun osallistuminen ei aina takaa päätöksentekoon vaikuttamista (Faehnle 2014), osallistuminen ja sen tuoma tietoisuuden lisääminen voivat edistää kokemusta päätöksen oikeudenmukaisuudesta ja ennakoitavuudesta (esim. Bouzguenda ym. 2019). Asukkaiden laaja osallistaminen suunnitteluprosessiin ennen lopullisia suunnittelupäätöksiä voi näin auttaa ennaltaehkäisemään ja välttämään yllättäviä konfliktitilanteita. Lisäksi toimiva viestintä ja vuoropuhelu sekä osapuolten luottamus kaavoituksen menettelytapoja kohtaan voivat parantaa edellytyksiä etsiä ratkaisuja suunnittelun sisältöä koskeviin erimielisyyksiin (ks. Swann ym. 2019) ja näin parantaa myös konkreettisesti suunnittelun laatua.

Jotta lähiluonto voitaisiin huomioida entistä paremmin kaupunkisuunnittelussa, osa suunnittelijoista nosti esiin toimivan yhteistyön eri osastojen, kuten kaupunkisuunnittelun, liikennesuunnittelun tai metsänhoidon kesken. Organisaation sisällä tarvitaan osastojen välistä koordinaatiota organisaatiosiilojen torjumiseksi, tiedon jakamiseksi ja uusien ongelmien ratkaisemiseksi (Swann ym. 2019). Planetaarisen terveyden kirjallisuudessaakin on tunnistettu tarve eri alojen yhteistyölle (Halonen ym. 2021). Myös Lahdessa Luontoaskel terveyteen -ohjelman tavoitteiden ja toimenpiteiden kokonaisvaltainen saavuttaminen edellyttää eri tavoitteiden parempaa integroimista osaksi kaupunkisuunnittelua viestinnän, vuoropuhelun ja eri osastojen välisen koordinaation keinoin (ks. Siltanen ym. 2024).

Koska planetaarisen terveyden käsitteeseen perustuva Luontoaskel terveyteen -ohjelma ei ollut haastateltaville erityisen tuttu, ei voida tulkita, että planetaarisen terveyden lähestymistapa olisi jalkautunut kaupunkisuunnittelun operatiiviselle tasolle juuri ohjelman tuloksena. Ohjelman ja suunnittelun suhde on todennäköisesti ollut kaksisuuntainen jo ohjelman valmistelun aikana: kaupunkisuunnittelun käytännöt ovat todennäköisesti auttaneet kehittämään Luontoaskel terveyteen -ohjelman tavoitteita ja myös luovat ohjelman systeemiselle toteuttamiselle hyvät lähtökohdat.

Tutkimuksen perusteella Lahden kaupunkisuunnittelijat tunnistavat lähiluonnon merkityksen asukkaiden hyvinvoinnin edistämisessä. Lasten ja nuorten luontokontaktien turvaamiseksi suunnittelijat hyödyntävät työssään systemaattisesti koulujen ja varhaiskasvatussyksiköiden lähiluontokartoituksia. Tätä voidaan pitää vaikuttavana keinona edistää lähiluonnon saavutettavuutta, sillä koulut ja varhaiskasvatussyksiköt tavoittavat lähes kaikki kaupungin lapset ja nuoret. Systeemisyyden edistämiseen haastatellut suunnittelijat näkivät kuitenkin myös kehitystarpeita. Kartoituksia päivitettäessä voitaisiin keskittyä lähiluontokohteiden määrällisten muuttujien lisäksi laadullisiin tekijöihin. Etenkin näiden tekijöiden tunnistamisessa myös lasten ja nuorten oman äänen ja kokemusten kuuleminen voisi parantaa lähiluontokohteiden käytettävyyttä ja näin tuoda planetaarisen terveyden eri näkökulmia mukaan suunnitteluun ja päätöksentekoon.

Vaikka suunnittelijat tunnustivat oman valta-asemansa ja vaikutusmahdollisuutensa kaupunkisuunnittelun päätöksentekoprosesseissa, he eivät suoranaisesti tuoneet esille vaikuttavansa näin myös asukkaiden terveyden ja hyvinvoinnin edellytyksiin. Suunnittelijat olivat kuitenkin halukkaita oppimaan lisää luonnon terveys- ja hyvinvointivaikutuksista ja kiinnostuneita hyödyntämään tutkimustietoa entistä paremmin työssään. Kerätty tieto tai palaute muokkaa kaavoittajien omaa asiantuntemusta, asenteita sekä tärkeinä pitämiä asioita ja vaikuttaa myös sitä kautta suunnittelupäätöksiin. Muutaman suunnittelijan esille nostamaa terveysnäkökulman systemaattista sisällyttämistä kaavaehdotusten vaikutusten arviointiin on ehdotettu myös aikaisemmissa tutkimuksissa (esim. Lee ym. 2015; Pongsiri ym. 2017).

Tutkimuksen perusteella vaikuttaa siltä, että Lahden kaupunkiympäristön palvelualueella on tunnistettu ekologinen kestävyys ja maankäyttösektorin vaikutukset luonnon monimuotoisuuteen verraten monipuolisesti. Suurimmasta osasta haastatteluja välittyi suunnittelijoiden arvostus luontoa ja sen eliöstä kohtaan – myös niiden itseisarvon vuoksi. Jotkut suunnittelijoista pohtivat kaupunkien laajenemisen ja tiivistämisen välistä suhdetta ensisijaisesti luonnon ja sen eliöstön kannalta. Rajaniemen ym. (tulossa) mukaan parhaillaan on käynnissä yhdyskuntasuunnittelun ajattelutavan muutos, jota he nimittävät biodiversiteettikäänneksi. Kaupunkeja ei enää suunnitella pelkästään ihmisten vaan myös muiden eliöiden elinolosuhteiden parantamiseksi. Vehreyttämisen sijaan pyritään yhä useammin kaupunkiympäristön villiyttämiseen – urbaanin elonkirjon turvaamiseen ja lisäämiseen.

Vaikka tämän tutkimuksen tapauksena toimivat yhden kaupungin suunnittelijat, tutkimus tarjoaa tärkeitä havaintoja kaavoituksen ja kaupunkisuunnittelun toimivista käytänteistä, ajattelutavoista ja työkaluista sekä niihin kietoutuvista haasteista planetaarisen terveyden operationalisoinnissa paikallistasolle. Tulosten mukaan Lahden kaupunkisuunnittelun päätöksiä ohjaavat vielä tilannekohtaisesti erilaiset maankäytön intressit kuten luonnon-suojeluvuorotteet, kaupungin kasvupaine, elinkeinoelämän toimintaedellytykset tai taloudellisten etujen tavoittelu. Lisäksi erilaiset valtuustokauden valinnat, strategiset painotukset sekä käynnissä olevat ohjelmat voivat osaltaan vaikuttaa siihen, millaista kaupunkiympäristöä suunnitellaan.

Tulevaisuuden kehittämisen kannalta olennainen kysymys onkin, kuinka suunnittelun arjessa onnistutaan kytkemään planetaarisen terveyden näkökulma nykyistä läpileikkävämmin osaksi maankäytön ristiriitaisten tavoitteiden sovittelussa tehtäviä väistämättömiä kompromisseja. Siirtyminen kohti suunnittelutoimia, jotka ovat terveellisiä sekä ihmisille että planeetalle (Prior ym. 2018; Halonen ym. 2021) edellyttää myös Lahden kaupunkisuunnittelussa vielä nykyistä kokonaisvaltaisempaa, systeemistä lähestymistapaa – toiminnan ja ajattelun yhdistelmää – suunnittelun jokaisessa vaiheessa. Lisäksi tarvitaan siltoja tutkitun tiedon ja poliittisen päätöksenteon välille myös paikallisella tasolla.

Jatkotutkimusehdotukset ja politiikkasuositukset

Planetaarisen terveyden lähestymistavan mukaisesti (Pongsiri ym. 2017; Iyer ym. 2021) kaupunkisuunnittelijoilla on mahdollisuus pohtia työtään systeemisestä näkökulmasta ja laajentaa tietotaitoaan luonnon ja ihmisen välisistä yhteyksistä sekä työnsä merkityksestä planetaarisen terveyden edistämisessä. Arvovalintojen ohjatessa suunnittelua ja suunnittelijoiden omien asenteiden mahdollisesti vaikuttaessa päätöksiin voisivat kaupungin viranhaltijat hyötyä erilaisten näkökulmien ja vaikutusten ymmärtämisestä. Koordinaatiovastuu tietoisuuden lisäämisestä ja kouluttamisesta olisi luontevinta olla monitieteellisillä ja poikkitieteellisillä ohjelmilla, kuten ympäristö- ja terveystavoitteita yhdistävällä Luontoaskel terveyteen -ohjelmalla.

Paikallisten aloitteiden lisäksi tarvitaan kansallisia toimia ja vaikuttavia ohjauskeinoja. Tämän tutkimuksen perusteella lait ja asetukset ovat edelleen vaikuttavin keino lähiluonnon turvaamiseksi ristiriitaisten maankäyttöintressien kohdatessa kaupunkisuunnittelussa. Ennen lainsäädännön uudistusta alueidenkäyttölain kirjaus virkistykseen soveltuvien

alueiden riittävydestä vaikuttaa tämän tutkimuksen havaintojen perusteella olevan tulokinnanvarainen kuulijan, kaupungin ja tilanteen mukaan. On perusteltua pohtia, tulisiko tulevaisuudessa kaupungeille ja kunnille tarjota objektiivisempia ja numeerisia kansallisia ohjeistuksia ja velvoitteita lähiluonnon saavutettavuuden varmistamiseksi sekä asukkaiden terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseksi.

Lisääntyvä tutkimustieto lähiluonnon terveys- ja hyvinvointihyödyistä sekä kokemusperäinen tieto luontokohteiden arvostuksesta tulisi kytkeä tiiviimmin maankäytön suunnitteluun ja poliittiseen päätöksentekoon. Luonnonvarakeskuksen ja THL:n tekemän selvityksen (Tyrväinen ym. 2024) kaltaiset avaukset lähiluonnon ja viheralueiden säilyttämisen tuottaman hyödyn (tai raivauksen haitan) taloudellisen arvosta voisivat helpottaa terveysnäkökulman huomioimista suunnitteluargumentaatiossa. Vaikka numeerinen talousvaikutustieto voi toimia yhteismitallisena argumenttina vertailtaessa esimerkiksi viheralueiden terveyshyötyjä ja rakennushankkeiden myyntivoittoja, eivät nämä laskelmat ole yksinkertaisia, ja todennäköisesti hyödyt, haitat ja riskit toteutuvat eri ajallisilla ja paikallisilla mittakaavoilla.

Alueidenkäyttölain uudistus tarjoaa kanavan sisällyttää kansanterveyden ja planetaarisen terveyden näkökulmia nykyistä systemaattisemmin osaksi maankäytön suunnittelua. Vaikka laki edellyttää kuntia selvittämään suunnitelman ja tarkasteltavien vaihtoehtojen toteuttamisen ympäristövaikutukset, mukaan lukien yhdyskuntataloudelliset, sosiaaliset ja kulttuuriset vaikutukset, tutkimuksen perusteella näin ei käytännössä aina toimita. Kokonaisvaltaisen ihmisen ja ympäristön terveyden näkökulman sisällyttämisestä maankäytön suunnittelun vaikutusten arviointiin tarvittaisiin mahdollisesti parempia ohjeistuksia ja linjauksia sekä lisää julkista keskustelua.

Samalla kun tutkimustietoa lähiluonnon terveys- ja hyvinvointivaikutuksista on saatavilla yhä enemmän, olisi kiinnostavaa saada tietoa siitä, kuinka paljon ja minkälaisia lähiluontokohteita eri kaupungeissa on pystytty säilyttämään (esimerkiksi suosituksen mukaisesti 300 metrin päästä asutuksesta) ja kuinka erityyppiset terveyshyödyt on otettu suunnittelussa ja päätöksenteossa huomioon. Lisäksi tarvitaan lisää tutkimustietoa siitä, miten ja millainen kaupunkirakenne ja -tiheys sekä millaiset kaupungin palvelujen tarjoumat tukisivat parhaiten planetaarista terveyttä, kannustaisivat asukkaita kestäviin ja fyysisesti aktiivisiin liikkumismuotoihin sekä tarjoaisivat luonnon terveys- ja hyvinvointihyötyjä asukkaille. Erityisesti tarvitaan tietoa siitä, kuinka näitä hyviä oppeja voidaan valtavirtaistaa kunnissa.

Kunnilla on mahdollisuus jo nyt toimia monessa planetaarista terveyttä edistävässä asiassa edelläkävijöinä. Esimerkiksi lakisäateisissä osallistumis- ja arviointisuunnitelmissa voitaisiin tarkastella aluekohtaisia selvityksiä ja tietoa asukkaiden terveyden ja hyvinvoinnin tilasta. Alueellisen kehityksen, luonnon monimuotoisuuden tilan sekä asukkaiden hyvinvointitiedon päivittäminen ja tarkastelu samanaikaisesti toisi uudenlaista tietoa suunnitteluratkaisujen vaikutuksista sekä hyödyttäisi kestävästä kaupunkisuunnittelusta. On tärkeää, että edelläkävijäkuntien oppeja jalkautetaan muihin kuntiin ja näin normalisoidaan planetaarisen terveyden näkökulmaa kuntakentällä.

Lähteet

- Akkila, I. (2015) Regiimateoriaa testaamassa: Lahden keskustan kehittämisen tapaus. *Alue ja Ympäristö* 44(1) 31–44. <https://aluejaymparisto.journal.fi/article/view/64832>
- Alueidenkäyttölaki (132/1999) (Maankäyttö- ja rakennuslaki 31.12.2024). <https://finlex.fi/eli/uri=http://data.finlex.fi/eli/sd/1999/132/ajantasa/2024-12-19/fin>
- Ariluoma, M. & Hautamäki, R. (2020) Käytössä jo vuosia - kuinka viherkerroin on toiminut? *Kuntalehti* 1/2020 6–9. <https://kuntalehti.fi/uutiset/kaytossa-jo-vuosia-kuinka-viherkerroin-on-toiminut/>
- Barboza, E.P., Montana, F., Cirach, M., Iungman, T., Khomenko, S., Gallagher, J., Thondoo, M., Mueller, N., Keune, H., MacIntyre, T. & Nieuwenhuijsen, M. (2023) Environmental health impacts and inequalities in green space and air pollution in six medium-sized European cities. *Environmental Research* 237(1) 116891. <https://doi.org/10.1016/j.envres.2023.116891>

- Bouzguenda, I., Alalouch, C. & Fava, N. (2019) Towards smart sustainable cities: a review of the role digital citizen participation could play in advancing social sustainability. *Sustainable Cities and Society* 50 101627. <https://doi.org/10.1016/j.scs.2019.101627>
- Brunet, L., Tuomisaari, J., Lavorel, S., Crouzat, E., Bierry, A., Peltola, T. & Arpin, I. (2018) Actionable knowledge for land use planning: making ecosystem services operational. *Land Use Policy* 72 27–34. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2017.12.036>
- Chen, J., Li, H., Luo, S., Su, D., Xie, J., Zang, T. & Kinoshita, T. (2024) Estimating changes in inequality of ecosystem services provided by green exposure: from a human health perspective. *Science of The Total Environment* 908 168265. <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2023.168265>
- Endalew Terefe, A. & Hou, Y. (2024) Determinants influencing the accessibility and use of urban green spaces: a review of empirical evidence. *City and Environment Interactions* 24 100159. <https://doi.org/10.1016/j.cacint.2024.100159>
- Engemann, K., Pedersen, C.B., Arge, L., Tsirogiannis, C., Mortensen, P.B. & Svenning, J.C. (2019) Residential green space in childhood is associated with lower risk of psychiatric disorders from adolescence into adulthood. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America* 116(11) 5188–5193. <https://doi.org/10.1073/pnas.1807504116>
- European Commission (2022) Commission announces 100 cities participating in EU Mission for climate-neutral and smart cities by 2030. Press release 28.04.2022. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_2591 (Luettu 12.01.2024)
- Faehnle, M.E. (2014) *Collaborative planning of urban green infrastructure: need, quality, evaluation, and design*. Department of Geosciences and Geography A26. University of Helsinki. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-9464-4>
- Grotenfelt-Enegren, M., Holmström, C. & Lai, J. (2023) Planetaarinen terveys toimii siltana ihmisen terveyden ja kestävyiden edistämisen välillä. *Duodecim* 139 835–842. <https://www.duodecimlehti.fi/xmedia/duo/duo17695.pdf>
- Hahtela, T. (2019) A biodiversity hypothesis. *Allergy* 74 1445–1456. <https://doi.org/10.1186/1939-4551-6-3>
- Hälonen, J.I., Erhola, M., Furman, E., Hahtela, T., Jousilahti, P., Barouki, R., ... & Antó, J. M. (2021) A call for urgent action to safeguard our planet and our health in line with the Helsinki declaration. *Environmental Research* 193 110600. <https://doi.org/10.1016/j.envres.2020.110600>
- Hämäläinen, R-M., Hälonen, J.I., Haveri, H., Prass, M., Virtanen S.M., Salomaa M-M., Sieppi, P. & Hahtela T. (2023) Nature step to health 2022–2032: interorganizational collaboration to prevent human disease, nature loss, and climate crisis. *The Journal of Climate Change and Health* 10 100194. <https://doi.org/10.1016/j.joclim.2022.100194>
- Innes, J.E. & Booher, D.E. (2018) *Planning with Complexity: An Introduction to Collaborative Rationality for Public Policy*. Routledge, New York.
- Iyer, H.S., DeVille, N.V., Stoddard, O., Cole, J., Myers, S.S., Li, H., Elliott, E.G., Jimenez, M.P., James, P. & Golden, C.D. (2021) Sustaining planetary health through systems thinking: public health's critical role. *SSM - Population Health* 15 100844. <https://doi.org/10.1016/j.ssmph.2021.100844>
- Kaipainen, S. (2021) *Nuorten luonnossa virkistyttyminen ja sen hyvinvointivaikutukset: tutkimus Lahden yläkouluisten luontosuhteesta*. Pro gradu -tutkielma. Bio- ja ympäristötieteellinen tiedekunta. Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:huilib-202110263921>
- Kangas, J., Majasalmi, T., Juva K., Kotiaho J. & Ahlvik L. (2023) Suomen luonnon tila ja tulevaisuus – skenaariotarkastelu luontokadon pysäyttämiseksi vaadittavista toimista. *Suomen luontopaneelin julkaisuja*, Raportti 4b/2023. <https://luontopaneeli.fi/wp-content/uploads/2023/12/suomen-luontopaneelin-julkaisuja-4b-2023-suomen-luonnon-tila-ja-tulevaisuus-skenaariotarkastelu.pdf>
- Konijnendijk, C. (2022) The 3-30-300 rule for urban forestry and greener cities. *Biophilic Cities Journal* 4(2) 13–15. <https://static1.squarespace.com/static/5bbd32d6e66669016a6af7e2/t/628cf2a63c72137b152e1b0c/1653404328423/3-30-300+Rule.pdf>
- Kuntalaki (410/2015) <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2015/20150410>
- Lahden kaupunki (2022a) Lahden kaupungin hyvinvointisuunnitelma 2022–2025. Lahti 2030 – tehty kestäväksi. <https://www.lahti.fi/tiedostot/lahden-kaupungin-hyvinvointisuunnitelma-2022-2025/>
- Lahden kaupunki (2022b) Osallistumis- ja arviointisuunnitelma (OAS). Lahden suunta -työ 2021–2025. Lahden yleiskaava 2035 (Y-205) ja Kestävän kaupunkiliikunnan ohjelma 2021–2025. OAS Y-205 2 (16) D/8726/10.02.00.00/2021. <https://www.lahti.fi/tiedostot/y-205-lahden-suunta-tyon-osallistumis-ja-arviointisuunnitelma-paivitetty-10-4-2024/>
- Lahden kaupunki (2023a) Lahti 2030 – tehty kestäväksi. Lahden kaupungin strategia 2030. <https://www.lahti.fi/tiedostot/lahden-kaupungin-strategia-lahti-tehty-kestavaksi-2030/>
- Lahden kaupunki (2023b) Lahden suunta -työ, 2021–2025 selostus. 6.6.2023 luonnos. <https://lahti-prod.oncloudos.com/kokous/2023748-3-222544.PDF>
- Lahden kaupunki (2023c) Lahti 2030 – tehty kestäväksi. Lahden kaupungin strategia 2030. Liite 2. Lahden kaupunkistrategian mittarit.

- Lahden kaupunki (2024a) Lahti's mayor presents declaration for planetary health. 2.10.2024. <https://www.lahti.fi/en/news/lahtis-mayor-presents-declaration-for-planetary-health/> (Luettu 28.11.2024)
- Lahden kaupunki (2024b) Luontoposiitiivinen Lahti 2030 -tavoite ja MM2029-kisojen järjestelysopimus hyväksyttiin kaupunginhallituksessa. 7.10.2024. <https://www.lahti.fi/uutiset/luontoposiitiivinen-lahti-2030-tavoite-ja-mm2029-kisojen-jarjestelysopimus-hyvaksyttiin-kaupunginhallituksessa/> (Luettu 16.11.2024)
- Lahden kaupunki (2024c) Renkomäki, Näkkimistön länsipuoli. <https://www.lahti.fi/asuminen-ja-ymparisto/kaupunkiympariston-suunnittelu/asemakaavoitus/kaavatyoikohteet/renkomaki-nakkimiston-lansipuoli> (Luettu 10.4.2025)
- Laki kuntien ympäristönsuojelun hallinnosta (64/1986) <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1986/19860064>
- Lee, A.C.K., Jordan, H.C. & Horsley, J. (2015) Value of urban green spaces in promoting healthy living and wellbeing: prospects for planning. *Risk Management and Healthcare Policy* 8 131–137. <https://doi.org/10.2147/RMHP.S61654>
- Lumiaro, R., Uddström, A., Eskelinen, H., Jäppinen, J.-P., Riipinen, M. & Kallio, P. (2020) Luontoviisaat kunnat -esiselvitys. Vaihtoehtoiset toimintamallit Luontoviisaat kunnat -toiminnan käynnistämiseksi. Suomen ympäristökeskus & Kuntaliitto. <https://www.kuntaliitto.fi/sites/default/files/media/file/Luontoviisaat%20kunnat%20esiselvitys.pdf>
- Lwasa, S., Seto, K.C., Bai, X., Blanco, H., Gurney, K.R., Kilkis, S., Lucon, O., Murakami, J., Pan, J., Sharifi, A. & Yamagata, Y. (2022) Urban systems and other settlements. Teoksessa Shukla, P.R., Skea, J., Slade, R., Al Khourdajie, A., van Diemen, R., McCollum, D., Pathak, M., Some, S., Vyas, P., Fradera, R., Belkacemi, M., Hasija, A., Lisboa, G., Luz, S. & Malley, J. (toim.) *Climate Change 2022: Mitigation of Climate Change* 861–952. Contribution of Working Group III to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change. Cambridge University Press, Cambridge ja New York. <https://doi.org/10.1017/9781009157926.010>
- Malinen, H., Finel, N., Tiitu, M., Vierikko, K., Tuhkanen, E.M., Sinkkonen, A., Matila, A. & Lahti, E. (2020) Elämänmittainen lähivihreäpolku: tietopaketti lähiluonnon hyvinvointivaikutuksista. Ympäristöministeriö & Suomen ympäristökeskus. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe20230915127436>
- Mattila, R. (2020) *Karttapohjaisten osallistumismenetelmien hyödyntäminen kaavoituksessa: Case Karistonmäen kaavarunko*. Opinnäytetyö. LAB-ammattikorkeakoulu. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2020061518823>
- McDonald, R.I., Aronson, M.F.J., Beatley, T., Beller, E., Bazo, M., Grossinger, R., Jessup, K., Mansur, A.V., Puppim De Oliveira, J.A., Panlasigui, S., Burg, J., Pevzner, N., Shanahan, D., Stoneburner, L., Rudd, A. & Spotswood, E. (2023) Denser and greener cities: green interventions to achieve both urban density and nature. *People and Nature* 5 84–102. <https://doi.org/10.1002/pan3.10423>
- Meadows, D.H. (2008) *Thinking in Systems: A Primer*. Chelsea Green Publishing, Vermont.
- Murtagh, N., Odeleye, N.D. & Maidment, C. (2019) Identities as enabling conditions of sustainability practices in urban planning: a critical realist exploration with planners in England. *Urban Planning* 4(4) 86–97. <https://doi.org/10.17645/up.v4i4.2263>
- Mäntysalo, R., Kanninen, V., Purkarthofer, E. & Koste, O.W. (2019) Kaupunkiseudut: Ristiinvalotuksia ja rajanylityksiä. BEMINE-hankkeen loppuraportti. *Aalto-yliopiston julkaisusarja* 3/2019. Helsinki. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-60-8615-6>
- Neuvonen, M., Lankia, T., Kangas, K., Koivula, J., Nieminen, M., Sepponen, A.M., Store, R. & Tyrväinen, L. (2022) Luonnon virkistyskäyttö 2020. *Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus* 41/2022. Luonnonvarakeskus. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-380-429-6>
- Oosterbroek, B., De Kraker, J., Akkermans, S., Esser, P. & Martens, P. (2024) Participatory design of urban green spaces to improve residents' health. *Land* 13(1) 88. <https://doi.org/10.3390/land13010088>
- Palomäki, J. (2018) Lahden yleiskaava on strategian kuva. Teoksessa Hastio, P., Korkala, P., Laitio, M., Manninen, R., Paajanen, P. & Palomäki, J. (toim.) Yleiskaavoituksen uusia tuulia Lahdessa, Oulussa, Tampereella ja Helsingissä vuonna 2017 14–23. *Ympäristöministeriön raportteja* 2/2018. Ympäristöministeriö.
- Pongsiri, M.J., Gatzweiler, F.W., Bassi, A.M., Haines, A. & Demassieux, F. (2017) The need for a systems approach to planetary health. *The Lancet Planetary Health* 1(7) e257–e259. [https://doi.org/10.1016/S2542-5196\(17\)30116-X](https://doi.org/10.1016/S2542-5196(17)30116-X)
- Pongsiri, M.J., Bickersteth, S., Colón, C., DeFries, R., Dhaliwal, M., Georgeson, L., ... & Ungvari, J. (2019) Planetary health: from concept to decisive action. *The Lancet Planetary Health* 3(10) e402–e404. [https://doi.org/10.1016/S2542-5196\(19\)30190-1](https://doi.org/10.1016/S2542-5196(19)30190-1)
- Prior, J.H., Connon, I.L., McIntyre, E., Jon, A., Capon, A., Kent, J., Rissel, C., Thomas L.E., Thompson, S.M. & Westcott, H. (2018) Built environment interventions for human and planetary health: integrating health in climate change adaption and mitigation. *Public Health Research and Practice* 28(4) 1–5. <https://doi.org/10.17061/phrp.2841831>
- Puhakka, R., Pitkanen, K. & Oinonen, I. (2021) Maahanmuuttajataustaisten nuorten luontosuhde ja luonnon virkistyskäyttö – tutkimus Lahden yläkoululaisista. *Terra* 133(4) 173–187. <https://doi.org/10.30677/terra.110808>
- Puhakka, R., Ojala, A., Neuvonen, M. & Manner, J. (2023) Lasten ja nuorten luonnossa virkistäytyminen ja

- yhteys luontoon. Teoksessa Aapola-Kari, S. (toim.) *Vaihteleva vapaa-aika: Lasten ja nuorten vapaa-aikatuikimms 2022* 143–161. Opetus- ja kulttuuriministeriö, Valtion nuorisoneuvosto, Valtion liikuntaneuvosto & Nuorisotutkimusverkosto, Helsinki.
- Pyky, R., Neuvonen, M., Kangas, K., Ojala, A., Lanki, T., Borodulin, K. & Tyrväinen, L. (2019) Individual and environmental factors associated with green exercise in urban and suburban areas. *Health & Place* 55 20–28. <https://doi.org/10.1016/j.healthplace.2018.11.001>
- Rajaniemi, J., Uimonen, L. & Tuomisaari, J. (tulossa) Kaupunkien suunnittelu elonkirjolle. Teoksessa Hiedanpää, J., Kotiaho, J., Sinkkonen, A. & Unkila, M. (toim.) *Luonnon ehittäjä: ihmisen käsikirja*.
- Rakentamislaki (751/2023) <https://finlex.fi/fi/laki/alkup/2023/20230751>
- Reyes-Riveros, R., Altamirano, A., De La Barrera, F., Rozas-Vásquez, D., Viel, L. & Meli, P. (2021) Linking public urban green spaces and human well-being: a systematic review. *Urban Forestry & Urban Greening* 61 127105. <https://doi.org/10.1016/j.ufug.2021.127105>
- Richardson, K., Steffen, W., Lucht, W., Bendtsen, J., Cornell, S.E., Donges, J.F. ... & Rockström, J. (2023) Earth beyond six of nine planetary boundaries. *Science Advances* 9(37) eadh 2458. <https://doi.org/10.1126/sciadv.adh2458>
- Rönkkö, E., Eklund, D., Enwald, H., Fritze, H., Hakosalo, H., Hentilä, H-L. ... Velmala, S. (2024) Pandemiakestävä kaupunkisuunnittelu osana yhteiskunnan kokonaisturvallisuutta: RECIPE Policy Brief. Oulun yliopisto. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:oulu-202411256888>
- Sarkar, C., Webster, C. & Gallacher, J. (2017) Association between adiposity outcomes and residential density: a full-data, cross-sectional analysis of 419 562 UK Biobank adult participants. *The Lancet Planetary Health* 1(7) 277–288. [https://doi.org/10.1016/S2542-5196\(17\)30119-5](https://doi.org/10.1016/S2542-5196(17)30119-5)
- Shanahan, D., Bush, R., Gaston, K., Lin, B.B., Dean, J., Barber, E. & Fuller, R.A. (2016) Health benefits from nature experiences depend on dose. *Scientific Reports* 6 28551. <https://doi.org/10.1038/srep28551>
- Siltanen, U., Prass, M., Puhakka, R., Lehtimäki, J. & Haveri, H. (2024). Promoting planetary health at regional level: a qualitative analysis of a multisectoral health and environment program. *One Health Cases*. <https://doi.org/10.1079/onehealthcases.2024.0005>
- Sitra (2024) Lahti Living Lab – Luontopositiivinen elämä. <https://www.sitra.fi/hankkeet/lahti-living-lab-luontopositiivinen-elama/> (Luettu 29.2.2024)
- Swann, W.L., McMullen, S., Graeve, D. & Kim, S. (2019) Community resistance and discretionary strategies in planning sustainable development: the case of Colorado cities. *Urban Planning* 4(4) 98–110. <https://doi.org/10.17645/up.v4i4.2384>
- Söderman, T., Yli-Pelkonen, V., Kopperoinen, L., Saarela, S.R., Väre, S., Shemeikka, P., Oinonen, K. & Niemelä, J. (2012) Kestävät kaupunkiseudut – taustamateriaalia ekosysteemipalveluja ja viherrakennetta koskeville kriteereille ja mittareille. *Suomen ympäristökeskuksen raportteja* 27/2012. Suomen ympäristökeskus. <https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/f15493fc-ec3d-46ce-8ac2-3cf1544c566a/content>
- Tuomisaari, J. (2015) Lahden yleiskaava strategisen maankäytön suunnittelun työkaluna. *Yhdyskuntasuunnittelu* 53(2) 40–57.
- Tuomisaari, J. (2019) *Epävarmuuden edessä: kuntien strateginen kaavoitus joustavana käytäntönä*. Tampereen yliopiston väitöskirjat 150. Tampereen yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-1296-1>
- Tyrväinen, L., Silvennoinen, H., Korpela, K. & Ylén, M. (2007) Luonnon merkitys kaupunkilaisille ja vaikutus psyykkiseen hyvinvointiin. Teoksessa Tyrväinen, L. & Tuulentie, S. (toim.) *Luontomatkailu, metsät ja hyvinvointi* 57–77. Metlan työraportteja 52. Metsätutkimuslaitos. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-40-2045-2>
- Tyrväinen, L., Halonen, J.I., Pasanen, T., Ojala, A., Täubel, M., Kivelä, S., Leskelä, R-L., Pennanen, P., Manninen, J., Sinkkonen, A., Haahela, T., Haveri, H., Grotenfelt-Enegren, M., Lankia, T. & Neuvonen, M. (2024) Luontoympäristön terveysvaikutukset ja niiden taloudellinen merkitys. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 76/2024. Luonnonvarakeskus. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-380-963-5>
- United Nations (2019) World urbanization prospects: the 2018 revision. Department of Economic and Social Affairs, Population Division. <https://doi.org/10.18356/b9e995fe-en>
- Varumo, L., Kangas, J., Kotilainen, J., Kullberg, P., Ojala, E., Pekkonen, M., Suokas, S. & Ollikainen, M. (2023) Oppeja Suomen ensimmäisestä kunnan ekologisesta kompensatiosta Lahdessa. *Alue ja Ympäristö* 52(1) 128–137. <https://doi.org/10.30663/ay.127325>
- Vierikko, K., Goncalves, P., Haase, D., Elands, B., Ioja, C., Jaatsi, M., Pieriniemi, M., Lindgren, J., Grilo, F., Santos-Reis, M., Niemelä, J. & Yli-Pelkonen, V. (2020) Biocultural diversity (BCD) in European cities – interactions between motivations, experiences and environment in public parks. *Urban Forestry & Urban Greening* 48 126501. <https://doi.org/10.1016/j.ufug.2019.126501>
- ViherKARA-verkosto (2013) Kaupunkiseutujen vihreän infrastruktuurin käsitteitä. *Suomen ympäristökeskuksen raportteja* 39/2013. Suomen ympäristökeskus. <http://hdl.handle.net/10138/42483>
- Viinikka, A., Tiitu, M., Heikinheimo, V., Halonen, J., Nyberg, E. & Vierikko, K. (2023) Associations of neighborhood-level socioeconomic status, accessibility, and quality of green spaces in Finnish urban regions. *Applied Geography* 157 102973. <https://doi.org/10.1016/j.apgeog.2023.102973>

- Väisänen, P. (2017) Lahden koulujen lähiluontoalueiden kartoitus. Teoksessa Laakso, H. & Kuhalampi, A. (toim.) *Tässä mä olen: tuloksia ja kokemuksia Mun juttu – meidän tulevaisuus -hankkeen toiminnasta* 77–86. Tutkimusraportit – Research Reports 72. Lappeenranta teknillinen yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-335-168-4>
- Whitmee, S., Haines, A., Beyrer, C., Boltz, F., Capon, A.G., de Souza Dias, B.F. ... & Yach, D. (2015) Safeguarding human health in the Anthropocene epoch: report of The Rockefeller Foundation–Lancet Commission on planetary health. *The Lancet* 386(10007) 1973–2028. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(15\)60901-1](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(15)60901-1)
- WHO (2016a) Health as the pulse of the new urban agenda. United Nations Conference on Housing and Sustainable Urban Development, Quito October 2016. World Health Organization. <https://www.who.int/publications/i/item/9789241511445>
- WHO (2016b) Global report on urban health: equitable healthier cities for sustainable development. World Health Organization & UN-Habitat. <https://www.who.int/publications/i/item/9789241565271>
- WHO (2017) Urban green spaces: a brief for action. World Health Organization, Regional Office for Europe. <https://www.who.int/europe/publications/i/item/9789289052498>